

РАНИЈА ПРИВРЕДА У ОКОЛИНИ ВИСОКОГ.

Проучавајући насеља у околини Високог утврдио сам да је данашњи привредни живот знатно друкчији него ранији. Неке гране раније привреде су напуштене, а неке су измењене. Тако на пр. раније је сточарство било много важније него данас; највећи део негдашњих испаша искрчен је и обрађен у оранице, јер се земљорадња све више шири. Међутим, становништво је престало бавити се виноградарством, а у скорије време железнице и кола истиснули су кирицилук. На местима негдашњих винограда сада су њиве или су обрасли у шуме, а на месту кирицилука дошло је одлажење на „радове“ (печалба) и у службу.

У овом чланку изнећу податке о тим гранама раније привреде, до којих сам дошао највише распитујући старе људе и бележећи топске називе.

1. Виноградарство.

Историски подаци, народно предање, многобројне успомене у топским називима и рудименти виноградарства доказују да је некада у околини Високог виноградарство било развијено у знатној мери.

Околина Високог представља басен, који везује сарајевски и зенички. У оквиру овога басена усечене су многобројне, често широке и лепо развијене, језерске и речне терасе, са врло повољном експозицијом.

На средини басена је варош Високо, на надморској висини од 417 m. У југоисточном, горњем, делу басена забележене су у пољу поред Босне висине 446 и 456, а у северозападном, доњем, делу басена забележене су поред Босне висине од 373 и 374 m.¹

Клима је у височком басену „жупна“, много блажа него у суседним брдским крајевима. Лета су обично врло топла; зиме су доста снеговите. Земља је по пољу и његову оквиру необично плодна; већином је то „пра’уља и смоница“.

Историски подаци су врло оскудни. Има више података који говоре о виноградима у Сарајеву, а Сарајево је на већој висини, и има оштрију климу него Високо.

¹ Ови су подаци са специјалне карте аустриског ђенералштаба, 1:75.000. Секције: *Visoko, Zenica und Vareš*.

Иса бег, син Иса(к) бегов, увакуфио је 1462 у Сарајеву и околини поред осталог „...и све чокоте и сва непокретна добра...“¹ Путник Катарин Зено видео је 1550 винограде у долини Фојнице.² Сицил сарајевског муле из 973 год. по Хиџри (1565/66) садржи неколико података. Забележено је у њему да Умија кћи Балијина држи у селу Биочи (срез сарајевски) земље Луку, Осоје, Виноград и Ратковце. Под именом Жукча или Жушча помиње се данашње височко село Жупча и у том селу део винограда на земљи Дубрави и њива По(д)виње. У махали Корићима (сада место у селу Смршници) помиње се „село“ Подвинце. Напослетку, у Чатићима се помиње земља Лозаник.³ Чатићи и Корићи (Смршница) такођер су височка села.

Као што се види из ових података, у првим вековима турске управе у Босни било је винограда; винограде су држали и муслимани. Муслиманима, иако им је забрањено пити вино, кануни не бране трговати вином или гвожђем. Трговина сувим грожђем била је у винородним крајевима Турске врло важан привредни чинилац. Осим тога, Турци су од грожђа правили и много трошили пекмез. Кануни изричито дозвољавају хришћанима да у властитом винограду смеју правити вино за се, своје укућане и породицу.⁴ Иако су ти канунски прописи били јасни и дозвољавали држање винограда свима, а хришћанима у Турској и производњу вина, ипак босански муслимани, познати по својој верској занесености и нетрпељивости, нису трпели винограде својих суседа хришћана. Фра Мијо Батинић вели да су Турци, одмах по освојењу Босне почели уништавати винограде, и да је крешевски манастир прибавио себи виноград у Неретви, а сутјешки и фојнички фрањевци окрчили су страну изнад села Сутјеске, те се, вели Батинић, и у његово време знало где су била трсја и пивнице, док их нису и одатле искоренили турска злоба и насиље.⁵ Пошто су фрањевци под Турцима уживали доста повластица, овај виноград у Сутјесци нестао је свакако међу последњима.

Год. 1640 био је у Високом фрањевац Павле од Ровиња, а из Високог је отишао у Сутјеску. Одушевљен је лепотом и плодношћу Бијелог Поља (испод Сутјеске), чији се становници, већином хришћани, баве земљорадњом и виноградарством.⁶ У том су пределу и данас врло чести називи места, што потсећају на винограде.

У своме опису Сарајева Хаџи Калфа († 1655/56) вели да у њему од воћа сазрева грожђе.⁷ Други турски писац Евлија Челебија пише

¹ Гласник Скопског Научног Друштва, Књ. I, св. I, стр. 171.

² Starine, X, 205.

³ Ове ми је податке дао Г. В. Скорић, директор Музеја у Сарајеву, на чему му овде захваљујем.

⁴ Гласник Земаљског Музеја за Босну и Херцеговину, год. 1915, 163.

⁵ *Batinić*, *Djelovanje Franjevaca u Bosni i Hercegovini*, II, 36.

⁶ Starine, XXIII, 26.

⁷ Споменик Срп. Краљ. Академије, XVIII, 79.

(1659/60 год.) да на југоистоку од Сарајева, у башчи мевлевијске текије, има тако слатка грожђа, да га се човек не може најести.¹

Највише је података у називима разних места. Тих је имена најмање у сасвим пољским селима; више их има у селима по оквиру поља, у селима што су на терасама. Затим, више их је у селима ниже од Високог него изнад Високог. Сељаци врло ретко знају објашњења тим именима. Забележио сам велики број таквих имена.

Назив *Винове Лозе* носи врело у Солаковићима.

Виноград. Ово име носе: 1. њиве у Ступарићима, 2. земља у Попима, 3. узвираћена тераса изнад села Бузића и Добриња на десној обали Босне, 4. земља у селу Буковљу, 5. пространа и обрађена тераса (око 20 м. изнад реке) испод села Десетника на левој обали Босне, 6. њива у Домтоку (Чекрчићи).

Виногради су брдо и њиве у Горњој Биочи (срез Сарајево).

Виноград или *Вина* су њиве у селу Шајићима.

Име *Вино* носе: 1. део насеља Подгоре, 2. земље у селу Оџаку, 3. шума у Таукчићима, 4. зараван у Биштранима, 5. брдо изнад села Миљачића, 6. страна изнад манастира у Сутјесци, 7. земље у доњој Згошћи, 8. земља у Какњу, 9. њива у Тршћу, 10. њива у Заграђу, њива у Брадашима, 11. пространа тераса у Соврлима.

Име *Вина* носе: 1. земља у селу Тушњићима (раније била под шумом), 2. њиве у селу Годуши, 3. њиве у Лијешеви изнад Балтића, 4. њиве у Добују, 5. страна у Коритнику, 6. земље у селу Избоду изнад помињате Жупче, 7. дђ у Малим Трновцима, 8. земља у Поклечићима, 9. раван на Слапници, 10. земље у Чатићима, 11. земља у Ричици, 12. замље (два пут) у Буковљу, 13. земља у Тичићима, 14. њива у Орашцу у Лијешеви, 15. њиве у селу Лознику, 16. њива на Лисову, 17. њива у Нажбиљу, 18. њива у Кадарићима.

Винишћа су: 1. земље у Аљинићима, 2. земље у Обрама, 3. њива у горњој Папратници, 4. испаша изнад Лијешеве, 5. њива у Слагошчићима, и 6. њива у Поменићима.

Винишке, њива у Вјесолићима.

Винике су брдо и њива у Доњој Папратници.

Винине су њива на Власињи.

Винца су: 1. брдо и шума источно од насеља Подвинаца, 2. земље у Чатићима, 3. земље у Аљинићима.

Винце је њива у Ковачићима (Пољана).

Од горњих су имена изведена имена као:

Подвиње: 1. земља под селом Горанима, 2. село и земље у општини Порјечанима; *Подвинци*, велико насеље (в. Винца); *Подвинце*, земља на Уповцу; *Подвинице*: 1. земље у Обрама, 2. њиве у Смрековици и Сутишчици; *Подвино*, земље у Доњој Згошћи (в. Вино); *Подвинца*, земље у Аљинићима (в. Винца); *Подвине*, шума и испаша у Зајезди, испод брда Вина које је и над Миљачићима;

Завина: 1. земља у Арнаутовићима, 2. њива у Таукчићима иза шуме „Вино“; 3. њива у Поледју, 4. њива у Риешњицима; *Завинце*: 1. земље у селу Грму; 2. њиве у Лијешеви изнад Чалтића; *Завинице*, њиве у Сеоцу код Сутјеске; *Завињац* или *Завинце*, земља у Кадарима.

Надвина: земље у Чатићима (в. Вина).

Постоје још: *Лозник*, село у општини Грачаница; *Лојзе* или *Лозје*, њиве у Зимчи; *Лозишке*, коса под шумом у селу Суботињу.

Проучено је у околини Високог (са суседним сарајевским селима Луком, Горњом и Доњом Биочом) 172 насеља; у 61 насељу има успомена на винограде.

¹ Гласник Зем. Музеја, год. 1908, 191.

У породичним предањима има такођер нешто података о старим виноградима. Преци Бошковића, који су се могли доселити у село Оцак почетком 19 века, причали су да су у селу затекли винову лозу. На Солилима, страни под селом Тушњићима, био је виноград аге Дурановића из Сарајева све до осамдесетих година прошлога века. Кад је прављен пут Високо—Кисељак, траса је повучена преко тога винограда, и он је уништен. Око тога места има и сада подивљале лозе.

По селима, нарочито муслиманским, виђао сам праву и подивљалу лозу. Око муслиманских кућа у Подгори има лозе повијуше, која може сазрети. Исто тако и око угледнијих муслиманских кућа у Високом, Арнаутовићима и Таукчићима има доста винове лозе. У Лознику има дивље лозе. На Винима у Балтићима (Лијешева) било је доскора дивље винове лозе; по предању, ту се је садила лоза „прије турскога вакта, кад је био Грк“. Винове лозе има и у Хлапчевићима, затим у Добују и у нижим селима општине Радовље. Народна предање зна да је на Вину у Сутјесци био виноград; то је онај виноград што га помиње Батинић. А у самој Сутјесци има око католичких кућа винове лозе, која може сазрети. У селу Аљинићима има полудивље, а у пољу под селом много дивље лозе. На њиви Вину изнад кућа у Слапници (на Равном Селу) католици Радоши и муслимани Софтићи и Бегићи имају „лозе“, и грождје им рађа врло добро.

Из свих ових података види се да је некада у околини Високог била врло развијена култура винове лозе и да би она и данас била могућа, кад би се исплаћивало о томе радити и кад би се увела подесна врста лозе.

Намеће се питање, зашто је и кад је нестало тих винограда. Један од разлога био би онај што га помиње Батинић. Само се ја не бих сложио с њим да су „Турци“ затрли те винограде одмах у почетку своје управе, јер се томе противе многи од података што сам их изнео. Ако је било јачег затирања винограда хришћанских са стране муслимана, то је могло бити за тако званог „башинског вакта“ (у 18 веку), када су и хришћани и муслимани трпели због насиља баша. Други узрок нестајању винограда био би овај. Становништво се је у многим селима око Високог сасвим изменило у току последња два века: на место старинаца који су били већ навикнути том послу дошли су досељеници из разних, поглавито сточарских, крајева, у којима нема винограда, дакле људи ненавикнути на ту културу. С тога није случајност што се поменути остаци винове лозе виђају само око богатијих, беговских, муслиманских и око стариначких католичких кућа.

2. Кирицилук.

Високо с околином било је у средњем веку средиште горње Босне и босанске државе; кроз Високо пролазе тада, а и доцније,

важни путеви. И данас има око Високог велик број остатака старих калдрма.¹

Познато је, да је роба раније преношена караванима. Све до окупације, путеви су око Високог били врло живи. Прича се да није било ноћи кад у хану Јанка Стјепановића (сада Ђојин Хан) у Зимчи није било на конаку бар 20—30 коња.

У околини Високог су такви услови да се је становништво увек морало бавити и другим занимањима поред земљорадње и сточарства. А пошто су кроз овај предео пролазили важни путеви, једна од важних грана привреде био је кирицилук, којим се је становништво височке околине бавило све док и кроз овај крај нису проведне железнице. Данас кроз височки басен пролази железничка пруга Брод—Сарајево, од које се у селу Подлуговима одваја крак за Вареш. Пошто су саграђене ове железнице, напуштен је кирицилук, али се је становништво ипак брзо снашло, и та је грана привреде замењена новом, одлажењем на „радове“ и у службе, нарочито на железницу.

Кирицилуком се је бавило све становништво, без обзира на вероисповест: ♣ католици, и православни, и муслимани. Било је случајева, да их је у истом каравану било од разних вера, али на путу није било разлике: сви су били другови. Нарочито су онда ишли много у кирицилук кад би „издала“ година. „Ако изда година, узми паре (т. ј. на зајам), и у Посавини купи два товара жита. Товар остави код куће а један у чаршији продај и извади главне паре. А пут није коштао, јер је коњ јео траву уз пут.“ Тако су се многи „помагали“ тим радом, а многи су управо и живели од тога.

Било је кириција из села око Сутјеске, из Ричице, из села Горње и Доње Згошће, с Града и Горана, из Озраковића, из Чекрчића, из Соврла и Мракова, из Вишњице, из Сутишчице, а нарочито их је много било из грачаничких и кралупских села и из села Бискупића и Славина. У Бискупићима било је више крамара и много кириција, и од тога су у главном и живели.

Кириције из овога краја радили су у главном за сарајевске, мостарске и височке трговце. Из Високог и Сарајева су „гонили“ домаће производе као: дугу, суву шљиву, пастрму и т. д. у Мостар, Пљевља, Тузлу и друга места, а догонили су у главном: со, жито, арпаџик, кафу и сл. Било их је који су ишли и до Скопља у Јужној Србији. Кад не би родиле шљиве и кад би нестало ракије, православни би ишли у Србију, у Крагујевац, и одатле добављали ракију за славу. Интересантно је да је и међу кирицијама католицима из села око Сутјеске било таквих који су одлазили у Србију. Слушао сам да су њихове кириције за гладних година ишли чак у Шумадију и у Румунију да купују жито.

¹ О *Високом* и његову значају у средњем веку в. моју студију у Гласнику Географског Друштва, св. 11, стр. 76—93.

Сељаци из села око Ставње, већином муслимани, „гонили“ су гвозђе и гвоздену робу из мајдана у Варешу у Сарајево, Тузлу, Брчко и друга места. При том су наплаћивали „кирију“: четири паре на оку робе.

Кириције су ишли у „караванима“. У каравану је било најмање пет до шест коња, а могло је бити и по тридесет. Места где су каравани „спадали“, ради одмора, звала су се „падалишћа.“ Уз пут су кириције свуда наилазили на предусретљивост. Коње су могли путем слободно напасати. Једино на путу у Брчко, муслимани кроз чија се села пролазило, нису хтели примати на конак кириције хришћане. (Разлог су овоме верске прилике и сиромаштво).

Свака задруга имала је обично по неколико коња с којима се је кирицијало. С коњима је ишао по неки члан задруге. Домаћини богатијих и јачих задруга били су „крамари.“ Крамар је закупљивао товари за пренос, он се је погађао с трговцима и одговарао за примљену робу. Крамар је носио боље одело него остали сељани а уз то и оружје; на путу је јахао на коњу „седленику“ пред караваном. На путу се је бринуо за конаке. Најчувенији крамари су били: Вуко Крајшумовић из Соврла, Перо Ерић из Подгоре, Јово Павловић из Мракова, Јово Цвијановић из Чекрчића и Бошковићи из Оџака. Међу муслиманима из села око Ставње био је чувен крамар Мехо Велија из села Буковика. Међу католицима око Сутјеске није било крамара, јер су они ишли у кирицилук само кад би им затребало. Крамари су уживали велик углед, Кучковићи на Влашкову, чији су преци били крамари, све до скора су се звали Крамаровићима.

Миленко С. Филиповић.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE EHEMALIGE WIRTSCHAFT IN DER UMGEBUNG VON VISOKO (IM BOSNATALE)

Der Verfasser dieses Artikels, der sich mit geographischen und volkskundlichen Forschungen in der Umgebung von Visoko (Mittel-Bosnien) beschäftigte, hat festgestellt dass in der Vergangenheit in dieser Gegend auch andere Wirtschaftszweige, die heute fehlen, vertreten waren.

Sehr viele Ortsnamen, einige Angaben in den historischen Urkunden wie auch das Sagen älterer Leute sprechen dafür, dass einst in der Umgebung von Visoko zahlreiche Weingärten gab.

Noch in der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts beschäftigten sich die Bewohner dieser Gegend, besonders die ärmeren und diejenigen die längs der Handelsstrassen angesiedelt waren, sehr viel mit Kiridžiluk (Transport der Waaren mittels Pferdekaravanen). Ihre Karavanen trugen die

Waare der Kaufleute aus Sarajevo, Mostar, Visoko und Vareš, besonders Obst, Holz, Eisen u. dgl., durch das ganze Bosnien, manchmal auch weiter. Von nördlichen Bosnien kehrten sie am meisten mit Getreide und Salz aus Tuzla zurück. Seitdem nach der Okkupation von Bosnien und Hercegowina im Jahre 1878. durch die Täler der Bosna und Stavnja Eisenbahnwege und moderne Strassen ausgebaut wurden, verschwand diese Art der Waarentransporte, und die Bewohner suchten dann Arbeit bei der Eisenbahn und bei den industriellen Unternehmungen.

Milenko Filipović.